

ارزیابی اثرات گردشگری روستایی شهرستان فومن از دیدگاه جامعه روستایی

اشرف سجادی *

فاطمه احمدی **

چکیده

هدف کلی این تحقیق ارزیابی اثرات گردشگری روستایی از دیدگاه جامعه روستایی است. ابزار پژوهش، پرسشنامه‌ای ساختارمند بود که روایی و پایایی آن تأیید گردید. جامعه آماری این تحقیق شامل کلیه روستاییان شهرستان فومن در سال ۹۱-۱۳۹۰ بود (N=۹۶۷۸۸) که از این میان، تعداد ۱۹۸ نفر به روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای به‌عنوان نمونه آماری با استفاده از فرمول کوکران انتخاب شدند و در نهایت، ۱۹۴ پرسشنامه مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت (n=۱۹۴). نتایج توصیفی تحقیق نشان دادند که "انباشت زباله و آشغال در محیط‌زیست روستایی و افزایش درآمدهای دستگاه‌های دولتی از قبیل دهیاری‌ها، بخشداری‌ها، شهرداری‌ها و ... مهم‌ترین اثرات گردشگری روستایی در شهرستان فومن می‌باشند. با استفاده از تحلیل عاملی، اثرات گردشگری روستایی در شهرستان فومن در سه عامل خلاصه شدند. این عوامل توانستند ۷۲ درصد از واریانس اثرات گردشگری روستایی در شهرستان فومن را تبیین کنند. کلمات کلیدی: ارزیابی اثرات، روستا، گردشگری روستایی، شهرستان فومن.

* کارشناس ارشد جغرافیا، برنامه‌ریزی روستایی مؤسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی، اقتصاد کشاورزی و توسعه روستایی (نویسنده مسئول) Ashrafsajjadi@yahoo.com

** کارشناس ارشد جغرافیا، برنامه‌ریزی روستایی مؤسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی، اقتصاد کشاورزی و توسعه روستایی
تاریخ دریافت: ۹۲/۴/۹ تاریخ پذیرش: ۹۲/۸/۱

مقدمه

تنوع بخشی به اقتصاد، بهبود شاخص‌های توسعه انسانی، مشکلات ناشی از صنعتی‌شدن و آلودگی بیش از حد شهرها به‌ویژه شهرهای بزرگ، مهاجرت‌های روستاییان، افزایش بهره‌وری و کارآمدی نیروی انسانی، اشتغال‌زایی، تعامل فرهنگ‌ها و گفتمان‌ها، حفظ محیط‌زیست، و در مجموع، توسعه پایدار از دغدغه‌هایی است که جهان امروز با آن روبه‌رو است. هر یک از کشورها در تلاش هستند که پاسخ به دغدغه‌های مذکور را بیابند. در این میان، کشورهایی که به تنوع‌سازی اقتصادی روی آورده‌اند و خواستار رهایی خویش از اقتصاد تک‌پایه‌ای هستند در جستجوی شناخت راه‌های آن و یا خلق راه‌ها و روش‌های جدید هستند. یکی از این روش‌ها، گردشگری است که اغلب کشورها به ویژه کشورهایی که به لحاظ موقعیت مکانی از این مزیت برخوردار هستند، آن را در برنامه‌های توسعه ملی خود گنجانده‌اند تا از این طریق بتوانند فرآیند توسعه ملی خویش را سرعت بخشند (رکن‌الدین افتخاری و قادری، ۱۳۸۱). اهمیت این صنعت تا بدان حد است که فُساتی و پانلا (Fossati & Panella, 2000) معتقد هستند که صنعت گردشگری با سهم ۶ تا ۷ درصد از تولید ناخالص ملی بزرگترین صنعت جهان است. ریدر و براون (Reeder & Brown, 2005) اظهار می‌دارند که کاهش صنایع سنتی روستا از قبیل کشاورزی، معدن و جنگل‌داری در طول سه دهه گذشته باعث گردیده، جوامع روستایی به دنبال جستجوی جایگزین‌هایی برای تقویت پایه و بستر اقتصادی خودشان باشند. مک‌جن و آندرک (McGehee & Andereck, 2004) نتیجه این امر را توجه به گردشگری روستایی به‌عنوان یکی از اصلی‌ترین صنایع کمک‌کننده به تنوع‌سازی اقتصادی در جوامع محلی بیان می‌کنند. گردشگری به علت توانایی در کسب منابع مالی در حوزه تحت پوشش به‌عنوان استراتژی مناسب و پایدار توسعه اقتصاد محلی شناخته می‌شود (Lee & Chang, 2008). فلیچر و فلسنتین (Fleischer & Felsenstein, 2000) معتقد هستند که گردشگری در حوزه روستایی با توجه به کاهش بلندمدت در استخراج منابع طبیعی و اشتغال صنعتی از اهمیت شایان توجهی برخوردار است. ویلجون و تلابلا (Viljoen & Tlabela, 2007:1) اهمیت توسعه گردشگری در نواحی روستایی را در افزایش مشارکت فقرای روستایی در توسعه گردشگری و انتقال مزایا و بهره‌های فراوان به

نواحی روستایی بیان می‌کنند. رکن‌الدین افتخاری و قادری (۱۳۸۱) گردشگری روستایی را در برگیرنده هر نوع فعالیت تفریحی و گذران اوقات فراغت با دریافت خدماتی از قبیل غذا، محل اقامت و محصولات محلی از ساکنان محلی در مکانی که از نظر قوانین و مقررات جاری کشور یا از نظر ماهیت اقتصادی و فرهنگی، روستا محسوب می‌شود تعریف می‌کنند. پتربیک (Petric, 2003) ویژگی اصلی گردشگری روستایی را تماس بازدیدکنندگان با محیط طبیعی یا فیزیکی روستا بیان می‌کند و معتقد است این امر باعث مشارکت آن‌ها در فعالیت‌ها، سنن و سبک زندگی مردم محلی می‌گردد.

جوامعی که از گردشگری برای تنوع بخشی اقتصادی استفاده می‌کنند باید سیاست‌هایی را برای توسعه پایدار جامعه تدوین کنند (De Oloveira, 2003). ویلیامز و کاپاس (Willams & Copus, 2005) معتقد هستند که پذیرش عمومی و رشد صنعت گردشگری زمانی به سرعت روی می‌دهد که گردشگری به‌عنوان جزئی از سیاست‌های کلان توسعه مطرح باشد. درگیری و مشارکت ذینفعان یکی از این سیاست‌های کلیدی برای توسعه گردشگری است. بدون حمایت ذینفعان جامعه، تقریباً غیرممکن است که گردشگری را با روشی پایدار توسعه داد (Andriotis, 2005). یکی از شاخص‌های تناسب و توسعه گردشگری، نگرش و دیدگاه ساکنان محلی به گردشگری است. نگرش مثبت به گردشگری می‌تواند منجر به بروز رفتار پیش‌گردشگری از قبیل مشارکت محلی در توسعه گردشگری و حفاظت از منابعی شود که گردشگری به آن‌ها بستگی دارد (Lepp, 2007). موفقیت صنعت گردشگری بستگی به شناخت و درک و فهم کیفیت حمایت ساکنان محلی و میزبان دارد. با اینکه گردشگری یک فعالیت منابع پایه است و به خدمات ارائه شده و جاذبه‌های دیدنی بستگی دارد اما توسعه موفقیت‌آمیز آن تا حد زیادی مستلزم میهمان‌نوازی و استقبال از سوی جامعه محلی و میزبان دارد. به‌طوریکه، بی‌علاقگی و کج‌خلقی‌های جامعه محلی و میزبان نهایتاً به گردشگران منتقل خواهد شد که این امر خود نیز منجر به عدم تمایل گردشگران برای بازدیدهای بعدی و تبلیغات منفی می‌گردد. از این رو، درک و فهم واکنش جامعه محلی و میزبان از اثرات گردشگری برای دستیابی به حمایت‌های ایده‌آل (Gursoy et al.,) جوامع روستایی برای توسعه پایدار گردشگری امری ضروری است.

2002). در واقع، تحقیقات درباره نگرش ساکنان محلی به اثرات گردشگری می‌تواند به‌عنوان ملاکی برای مناسب بودن گردشگری برای جامعه‌ای خاص مورد استفاده واقع شود. اهمیت تئوریک درک و فهم نگرش ساکنان محلی به اثرات گردشگری از رابطه نگرش و رفتار منشاء می‌گیرد (Ajzen & Fishbein, 1980).

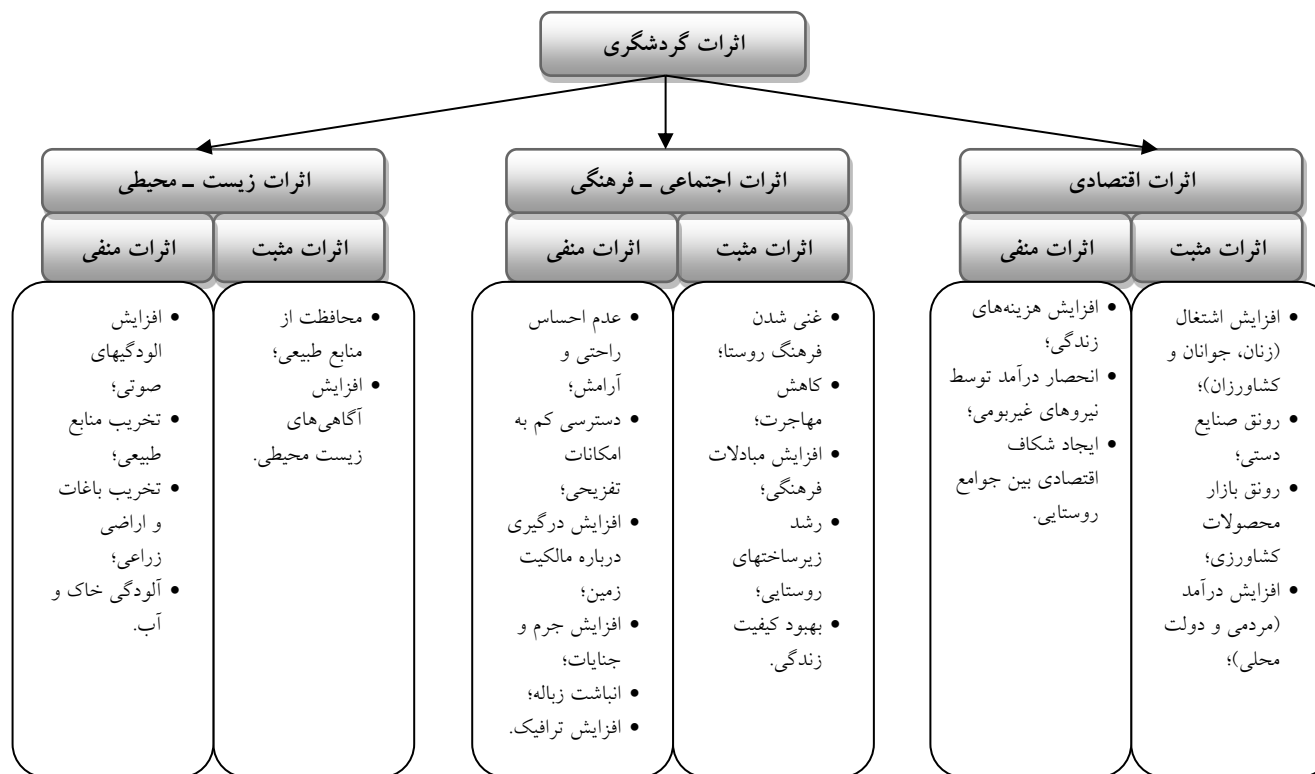
اهمیت نقش ذینفعان در توسعه گردشگری باعث گردیده است که مطالعات متعددی برای بررسی نگرش و دیدگاه آن‌ها درباره اثرات مثبت و منفی گردشگری روستایی صورت گیرد (میرکتولی و مصدق، ۱۳۸۹؛ میرزایی، ۱۳۸۸؛ شمس‌الدینی، ۱۳۸۹؛ علیقلی‌زاده فیروزجایی و همکاران، ۱۳۸۹؛ Haralambopolous & Egbali *et al.*, 2011; Pizam, 1996; Ryan & Montgomery, 1994; Mason & Cheyne, 2000; Lepp, 2007; Dyer *et al.*, 2007; Kunasekaran *et al.*, 2011; Byrd *et al.*, 2009).

میرکتولی و مصدق (۱۳۸۹) در تحقیق خویش مهمترین اثرات مثبت گردشگری روستایی در دهستان استرآباد جنوبی شهرستان گرگان را کوتاه شدن مسیر عرضه محصولات کشاورزی، رقابتی شدن از لحاظ کیفیت و قیمت، بهبود وضعیت اقتصاد، افزایش سطح اشتغال، کاهش مهاجرت، رونق صنایع دستی، رونق بازار محصولات کشاورزی، توسعه امکانات رفاهی و غنی شدن فرهنگ روستا نشان دادند. میرزایی (۱۳۸۸) نیز در تحقیقی مشابه به‌منظور بررسی اثرات گردشگری روستایی در منطقه اورامانات کرمانشاه نشان دادند که اشتغال فصلی و پاره‌وقت روستاییان کشاورز و دامدار در زمان بیکاری و کم‌کاری، اشتغال زنان روستایی و رونق بازار محصولات کشاورزی مهمترین اثرات مثبت گردشگری روستایی می‌باشند. شمس‌الدینی (۱۳۸۹) مهمترین آثار گردشگری روستایی را آثار اقتصادی (افزایش درآمد، اشتغال و محرکی برای سرمایه‌گذاری در روستاها)، آثار اجتماعی - فرهنگی (پیوند انسان‌ها و سرزمین‌ها، استحکام پیوندهای اجتماعی ملت‌ها، فرصت‌سازی برای مبادلات اجتماعی و فرهنگی و افزایش آگاهی‌های عمومی جامعه روستایی) و آثار زیست محیطی (محافظت از منابع طبیعی، ترویج حساسیت و آگاهی به نظام‌های اکولوژیکی با کمک مردم محلی، افزایش آگاهی‌های زیست محیطی و آگاهی‌های زیباشناسی در بین مردم محلی، بهره‌گیری، حفاظت و استفاده بهینه از محیط زیست طبیعی و تاریخی روستا با مشارکت مردم محلی، استمرار منافع بلندمدت جامعه روستایی با محافظت مستمر از منابع محلی و تخصیص اعتبار برای محافظت از طبیعت) بیان می‌کند. علیقلی‌زاده فیروزجایی و همکاران (۱۳۸۹) مهمترین اثرات مثبت و

منفی گردشگری روستایی در شهرستان تنکابن را افزایش درآمد، اشتغال، درآمد عمومی محلی، هزینه‌های زندگی، ایجاد اشتغال برای ساکنین غیربومی، عدم احساس راحتی و آرامش به‌خاطر حضور گردشگران، کم شدن دسترسی به امکانات و فضاهای تفریحی، مشکلات جوانان در خرید زمین و مسکن، افزایش درگیری و نزاع در مورد مالکیت زمین، مشکلات در استفاده از امکانات و خدمات برای ساکنین، افزایش آلودگی‌های صوتی، ساخت و سازهای بی‌رویه، تخریب منابع طبیعی سواحل دریا، تخریب مناظر و چشم‌اندازهای روستا، تخریب باغات، اراضی زراعی و جنگل بیان می‌کنند. اقبالی و همکاران (Egbali *et al.*, 2011) اثرات گردشگری روستایی را افزایش مبادلات فرهنگی، افزایش تسهیلات، افزایش درآمد، توسعه، کاهش مهاجرت، افزایش اشتغال، تهیه اطلاعات، محافظت از طبیعت و رشد زیرساخت‌های روستایی نشان دادند. هالامبولوس و پیزام (Haralambopolous & Pizam, 1996) و رایان و مونتگومری (Ryan & Montgomery, 1994) در تحقیق خویش به ارزیابی اثرات اجتماعی گردشگری از دیدگاه ساکنان محلی پرداختند. نتایج تحقیق آن‌ها درجه بالایی از توافق را درباره اثرات مثبت گردشگری از قبیل ایجاد شغل، افزایش درآمدهای شخصی و درآمدهای مضاعف حاصل از مالیات نشان دادند. البته تحقیق آن‌ها اثرات منفی گردشگری از قبیل رشد جنایات، مصرف مواد مخدر و آسیب‌های جنسی را نیز نشان داد. میسون و چین (Mason & Cheyne, 2000) در تحقیقی مشابه اثرات گردشگری را ایجاد شغل، ایجاد خدمات جدید محلی، تشویق سرمایه اجتماعی، تهیه تسهیلات اجتماعی، آلودگی‌های صوتی، ترافیک، کاهش میزان جرم و جنایت، افزایش رانندگی در حین مستی و کاهش در کیفیت روستاها را بیان کردند. لیپ (Lepp, 2007) در تحقیق خویش نشان داد که اکثریت کشاورزان مورد مطالعه اعتقاد راسخی به اثرات مثبت گردشگری داشتند. همچنین نتایج تحقیق وی مهمترین اثرات گردشگری روستایی را توسعه اجتماعی (۹۴٪)، افزایش بازار برای محصولات کشاورزی محلی (۵۸٪)، افزایش فرصت‌ها برای کسب درآمد (۵۴٪) و روی آوردن شانس خوب (۲۹٪) نشان داد. کای و رایان (Cui & Ryan, 2011) مهمترین اثرات مثبت گردشگری روستایی را افزایش درآمد، بهبود شرایط اقتصادی، بهبود کیفیت زندگی، بهبود امکانات آموزش و تقویت محیط زیست طبیعی، و اثرات منفی آن را آلودگی محیط زیست، کاهش تماس‌های اجتماعی، سروصدا و خیابان‌های کثیف نشان

می‌دهند. در و همکاران (Dyer et al., 2007) نیز در تحقیق خویش اثرات گردشگری روستایی را در ۵ عامل اثرات منفی اقتصادی- اجتماعی، اثرات مثبت اجتماعی، اثرات منفی اجتماعی، اثرات مثبت اقتصادی و اثرات مثبت فرهنگی مورد بررسی قرار دادند. همچنین نتایج تحقیق آن‌ها نشان داد که اثرات مثبت اقتصادی مهم‌ترین عاملی است که بر حمایت ساکنان محلی برای توسعه بیشتر گردشگری تأثیر می‌گذارد. کاناسکاران و همکاران (Kunasekaran et al., 2011) در تحقیقی مشابه اثرات مثبت و منفی گردشگری روستایی را در ۹ عامل زیست‌محیطی، قابلیت‌های بهتر پذیرایی، اقتصادی، دانش کارآفرینی، مزایای اجتماعی- فرهنگی، ازدحام جمعیت، آگاهی، محدودیت‌ها و موضوعات مربوط به زمین زراعی نشان دادند. بیرد و همکاران (Byrd et al., 2009) آثار گردشگری روستایی را در اثرات منفی بلندمدت بر محیط زیست، افزایش کیفیت زندگی، بهبود نما و ظاهر جامعه، فرصت‌سازی برای ساکنان محلی، بهبود اقتصاد محلی، افزایش جرم و جنایت، افزایش مالیات‌ها و افزایش ترافیک نشان دادند. کا و استوارت (Koa & Stewart, 2002) اثرات گردشگری را در قالب دو اثر منفی در دسته‌های اقتصادی، فرهنگی- اجتماعی و زیست‌محیطی مورد بررسی قرار دادند. همانطور که این مطالعات نشان می‌دهند گردشگری روستایی علاوه بر اثرات مثبتی که بر توسعه محلی دارد، این پتانسیل را دارد که اثرات و پیامدهای منفی در سطح جامعه محلی داشته باشد.

خلاصه کلام اینکه اثرات درک شده گردشگری یکی از مهم‌ترین پیش‌بینی‌کننده‌های حمایت ذینفعان برای توسعه پایدار گردشگری است که در شکل (۱) نشان داده شده است. بنابراین درک و فهم روشن و واضح نگرش‌ها و علایق ذینفعان پیشروی برنامه‌ریزی و مدیریت گردشگری پایدار است. با توجه به اهمیت شهرستان فومن از منظر گردشگری روستایی، این تحقیق با هدف کلی ارزیابی اثرات گردشگری روستایی شهرستان فومن از دیدگاه جامعه روستایی میزبان به مرحله طراحی و اجرا درآمد. نتایج این مطالعه می‌تواند به ما در ارزشیابی، طراحی و تکمیل توسعه گردشگری روستایی در این ناحیه کمک کند. همچنین، این مطالعه زمینه خیلی خوبی را برای تحقق اهداف گردشگری در فرایند توسعه گردشگری روستایی تهیه می‌کند.

شکل ۱. چارچوب نظری تحقیق

معرفی منطقه مورد مطالعه

استان گیلان همچون عروس سبزپوش شمال ایران با طراوت از باران‌ها و شبنم‌ها، در زیر آسمان صاف و آبی‌رنگ تکیه بر کوه‌های بلند قامت و استوار البرز زده و آب‌های نیلگون دریای خزر به پایش می‌ریزد. این استان سرسبز شامل ۱۶ شهرستان است که شهرستان فومن یکی از زیباترین، تاریخی‌ترین و با اهمیت‌ترین شهرستان‌های آن بشمار می‌آید که قدمت آن به دوران تاریخ ایران باستان پیش از اسلام می‌رسد. نام فومن بیشتر از هنگامی به میان آمد که خاندان حکومتگر «گیلان شاه» و «دابویهیان» از اواخر دوره ساسانی به بعد در این سامان به فرمانروایی رسیدند. پس از این، نام فومن با تاریخ خاندان حکومتگر اسحاقوند (اسحاقی) که ابتدا روستای گشت و بعدها فومن و رشت مرکزیت آنان بوده گره خورده است.

این شهرستان از سمت شمال به شهرستان صومعه‌سرا، از جنوب به استان زنجان، از شمال‌غرب به شهرستان ماسال و از شرق به شهرستان رشت محدود می‌شود. جمعیت این شهرستان ۹۶۷۸۸ نفر است و مرکز آن شهر فومن است. امروزه این شهرستان به عنوان یکی از ۱۶ شهرستان گیلان از نظر تقسیمات کشوری شامل دو بخش مرکزی و سردار جنگل، سه شهر به اسامی فومن، ماکلوان و ماسوله و شش دهستان به اسامی آلیان، رودپیش، سردار جنگل، گشت، گوراب پس، و لولمان است که در مجموع ۱۶۱ روستای دارای سکنه می‌باشد. این شهرستان زادگاه افراد مشهوری چون مرحوم آیت‌الله العظمی شیخ محمد تقی بهجت فومنی، مرحوم آیت‌الله حاج سید ابوالقاسم ارباب فومنی، مرحوم شیون فومنی و مرحوم کیومرث صابری فومنی می‌باشد. شهر فومن از جاذبه‌های تاریخی، فرهنگی، زیارتی، اقتصادی و طبیعی فراوانی برخوردار می‌باشد. این شهر دارای مجسمه‌های متعددی از قبیل چهار دختران (نمادی از تلاش زنان روستایی و کشاورز)، شکاربانان (سمبل شکار حیوانات)، آناهیتا (الهه آب) و... می‌باشد که هر کدام از آن‌ها نماد و سنبلی از فرهنگ و آداب و رسوم گذشته این شهر تاریخی است که این موضوع سبب شده این شهر به "شهر مجسمه‌های ایران" ملقب گردد. از جاذبه‌های دیدنی روستاهای آن می‌توان به غار تاریخی در روستای فوشه، قلعه کُل در روستای قلعه کُل، قلعه تاریخی رودخان در روستای قلعه رودخان، بقعه امامزاده عبدالله از نوادگان امام هفتم (ع) در روستای کلرم، بقعه سبز قبا در روستای شنبه بازار فومن،

روستای گسکره و روستای پلکانی ماسوله اشاره داشت. ماسوله رودخان نیز یکی از رودخانه‌های زیبای منطقه می‌باشد که از کوه‌های ماسوله سرچشمه می‌گیرد و به طرف دریای خزر سرازیر می‌شود. شهرک ماسوله مکانی منحصر به فرد با وسعتی حدود ۱۶۰ هزار مترمربع در ۲۵ کیلومتری غرب فومن و در جوار رودخانه پر آب ماسوله رودخان قرار دارد. در هم تپیده شدن منظر معماری شهر با مناظر طبیعی شکل پلکانی شهر در امتداد کوه ماسوله را از شهرت جهانی برخوردار کرده است. قلعه رودخان فومن نیز مجموعه‌ای عظیم و پر ابهت است که در ارتفاع ۶۸۰ متری از سطح دریا و بر روی کوهی پوشیده از جنگل بنا شده است. بنای اولیه قلعه رودخان به قرون پنج و شش هجری قمری باز می‌گردد و طی سال‌های ۹۱۸ و ۹۲۱ قمری تجدید بنا گشته است. گزارش‌ها حاکی از این موضوع است که بیش از صد هزار گردشگر داخلی و خارجی تابستان ۱۳۹۲ شمسی از قلعه تاریخی قلعه رودخان در ارتفاعات شهرستان فومن دیدن کردند که این مهم بیانگر آن است که تعداد بازدیدکنندگان در مقایسه با تابستان سال ۱۳۹۱ شمسی ۱۵ درصد افزایش داشته است.

روش‌شناسی تحقیق

در این تحقیق از روش تحقیق توصیفی - همبستگی با استفاده از ابزار پرسشنامه استفاده شده است. جامعه آماری این تحقیق شامل کلیه روستاییان شهرستان فومن در سال ۹۱-۱۳۹۰ بود (N=۹۶۷۸۸) که از این میان، تعداد ۱۹۸ نفر به روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای به‌عنوان نمونه آماری (احتساب دهستان‌های شهرستان به‌عنوان طبقات نمونه‌گیری) با استفاده از فرمول کوکران انتخاب شدند و در نهایت، ۱۹۴ پرسشنامه مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت (n=۱۹۴). روش جمع‌آوری اطلاعات بدین صورت بوده است که متناسب با تعداد روستاییانی که در هر دهستان وجود دارند حجم نمونه برای آنان مشخص گردید. به‌طور مثال، تعداد افرادی که در دهستان سردار جنگل زندگی می‌کردند از تمامی دهستان‌ها بیشتر بود لذا افراد بیشتری از این دهستان در نمونه آماری جای گرفتند و بالطبع، تعداد پرسشنامه‌هایی که در این دهستان پر گردید از بقیه دهستان‌ها بیشتر بود. روش جمع‌آوری اطلاعات و تکمیل پرسشنامه‌ها در هر دهستان بدین صورت بود که به‌صورت تصادفی سه روستا از هر دهستان انتخاب و در

هر روستا هم به صورت تصادفی با روستائیان در دسترس مصاحبه و پرسشنامه تکمیل گردید. شایان توجه است که ادراک افراد از اثرات گردشگری می تواند متأثر از سن، جنسیت، شغل اصلی، درآمد حاصل از گردشگری، سطح تحصیلات، وضعیت تأهل، مدت سکونت در منطقه گردشگری، میزان وابستگی خانوار به درآمد گردشگری، میزان ارتباط با گردشگران، داشتن شغل دوم مرتبط با گردشگری و ... باشد که در این تحقیق مورد بررسی قرار نگرفته اند که می توانند موضوع تحقیقات بعدی در این زمینه باشند.

جهت گردآوری داده ها و اطلاعات مورد نظر، پرسشنامه ای براساس مرور ادبیاتی پژوهش (میرکتولی و مصدق، ۱۳۸۹؛ میرزایی، ۱۳۸۸؛ شمس الدینی، ۱۳۸۹؛ علیقلی زاده فیروزجایی و همکاران، ۱۳۸۹؛ Egbali *et al.*, 2011; Haralambopolous & Pizam, 1996; Ryan & Montgomery, 1994; Mason & Cheyne, 2000; Lepp, 2007; Dyer *et al.*, 2007; Kunasekaran *et al.*, 2011; Byrd *et al.*, 2009) و نظرخواهی از صاحب نظران این حوزه تهیه شد. این پرسشنامه برای ارزیابی اثرات گردشگری روستایی طراحی شده بود که شامل ۳۶ گویه در قالب طیف لیکرت پنج قسمتی (خیلی کم=۱، کم=۲، متوسط=۳، زیاد=۴، خیلی زیاد=۵) بود. جهت تعیین روایی پرسشنامه، چندین نسخه از آن در اختیار گروهی از متخصصان شامل استادان علوم اجتماعی، توسعه روستایی و تعدادی از کارشناسان سازمان جهاد کشاورزی و میراث فرهنگی و گردشگری استان گیلان قرار داده شد و اصلاحات لازم برحسب پیشنهادها و آن ها صورت گرفت. جهت تعیین ضریب اعتبار، تعداد ۳۰ پرسشنامه، خارج از پاسخگویان نمونه توزیع گردید. پس از جمع آوری پرسشنامه های مذکور، داده ها وارد کامپیوتر شد و با استفاده از آزمون آلفای کرونباخ، اعتبار پرسشنامه ۰/۸۱ به دست آمد.

روش آماری مورد استفاده تحلیل عاملی بود. تحلیل عاملی زمانی که هدف محقق یافتن عامل های مکنون جهت تلخیص داده ها از بین مجموعه ای از آن ها باشد، روش کارآیی است. هدف بیشتر مطالعات تحلیل عاملی خلاصه کردن ماتریس همبستگی ها به شیوه ای است که بتوان آن ها را برحسب چند عامل زیربنایی تبیین کرد. برای پردازش داده ها نیز از نرم افزار آماری SPSS نسخه ۱۴ استفاده گردید.

تحلیل داده‌ها

ویژگی‌های پاسخگویان برحسب جنسیت و سن

بررسی پاسخگویان برحسب جنسیت نشان می‌دهد که از مجموع ۱۹۴ نفر که مورد پرسشگری قرار گرفته‌اند، تعداد ۱۲۵ نفر را مردان و ۶۹ نفر را زنان تشکیل می‌دهند. همچنین، میانگین سن پاسخگویان ۳۶ سال با انحراف معیار ۹ سال است که بیشترین آنان (۹۱ یا ۴۶/۹۰ درصد) در گروه سنی ۲۹-۳۹ سال قرار دارند (جدول ۱).

جدول ۱. توزیع سن و جنسیت پاسخگویان (n=۱۹۴)

متغیر	سطوح	فراوانی	درصد	میانگین	انحراف معیار	کمینه	بیشینه
جنسیت	مرد	۱۲۵	۶۴/۴۳	-	-	-	-
	زن	۶۹	۳۵/۵۷	-	-	-	-
سن (سال)	۱۸-۲۸	۲۰	۱۰/۳۰	-	-	-	-
	۲۹-۳۹	۹۱	۴۶/۹۰	۳۵/۵۵	۸/۹۷	۱۸	۶۱
	۴۰-۵۰	۶۰	۳۰/۹۲	-	-	-	-
	۵۱-۶۱	۲۳	۱۱/۸۸	-	-	-	-

اولویت‌بندی اثرات گردشگری روستایی از دید پاسخگویان

در این تحقیق برای بررسی اثرات گردشگری روستایی از ۳۶ گویه در مقیاس طیف لیکرت پنج قسمتی استفاده شده است که از ۱= خیلی کم، ۲= کم، ۳= متوسط، ۴= زیاد و ۵= خیلی زیاد، رتبه‌بندی شده است. جدول شماره (۲)، میانگین، انحراف معیار و اولویت‌بندی اثرات گردشگری روستایی با توجه به میانگین‌های رتبه‌ای (بین ۱ تا ۵) را نشان می‌دهد. همان‌گونه که یافته‌های جدول شماره (۲) نشان می‌دهند "انباشت زباله و آشغال در محیط‌زیست روستایی" ($M=۴/۰۷$ و $SD=۱/۱۸$) و "افزایش درآمدهای دستگاه‌های دولتی از قبیل دهیاری‌ها، بخش‌داری‌ها، شهرداری‌ها و ... " ($M=۴/۰۵$ و $SD=۰/۷۸$) اثرات منفی و مثبتی هستند که میزان اثرات آن به‌زعم پاسخگویان در طبقه اول یعنی سطح "زیاد تا خیلی زیاد" ($۵ \leq M \leq ۴$) است. همچنین، نظر پاسخگویان به میزان ۳۲ نوع اثر گردشگری روستایی (۱۴ اثر مثبت و ۱۸ اثر منفی) در طبقه دوم یعنی سطح "متوسط تا زیاد" ($۳ \leq M \leq ۳/۹۹$) است که بیشترین اثرات آن به‌زعم پاسخگویان،

"اشتغال فصلی و پاره‌وقت روستائیان کشاورز و دامدار در زمان بیکاری و کم‌کاری" ($M=3/79$ و $SD=1/17$)، "مشکلات ترافیکی (حمل‌ونقل)" ($M=3/73$ و $SD=1/27$) و "مهاجرپذیری منطقه" ($M=3/59$ و $SD=1/02$) است. در نهایت اینکه "افزایش جرم و جنایت" ($M=2/97$ و $SD=1/30$)، "عدم احساس راحتی و آرامش به‌خاطر حضور گردشگران" ($M=2/90$ و $SD=1/25$) و "مشکلات ساکنین محلی در استفاده از امکانات و خدمات" ($M=2/85$ و $SD=1/23$) هستند که میزان اثرات آن‌ها به‌زعم پاسخگویان در طبقه سوم یعنی سطوح "کم تا متوسط" ($2 \leq M \leq 2/99$) است.

جدول ۲. اولویت‌بندی اثرات گردشگری روستایی از دید پاسخگویان ($n=194$)

اولویت	انحراف معیار	میانگین ^o	گویه‌ها
۱	۱/۱۸	۴/۰۷	انباشت زباله آشغال در محیط زیست روستایی
۲	۰/۷۸	۴/۰۵	افزایش درآمدهای دستگاه‌های دولتی از قبیل دهیاری‌ها، بخشداری‌ها، شهرداری‌ها و ...
۳	۱/۱۷	۳/۷۹	اشتغال فصلی و پاره‌وقت روستائیان کشاورز و دامدار در زمان بیکاری و کم‌کاری
۴	۱/۲۷	۳/۷۳	مشکلات ترافیکی (حمل‌ونقل)
۵	۱/۰۲	۳/۵۹	مهاجرپذیری منطقه با توسعه گردشگری
۶	۱/۳۰	۳/۵۹	آلودگی منابع آب و خاک
۷	۱/۴۲	۳/۵۸	آلودگی‌های صوتی (سروصدای زیاد)
۸	۱/۰۴	۳/۵۴	رونق بازارهای محلی صنایع دستی
۹	۱/۳۶	۳/۵۲	از بین رفتن فرهنگ سنتی و محلی (زبان، آداب و رسوم محلی و نوع پوشاک، معماری، مسکن و ...)
۱۰	۱/۱۱	۳/۵۱	افزایش درآمد مردم روستایی
۱۱	۱/۱۴	۳/۵۱	افزایش هزینه‌های زندگی (مواد غذایی، زمین و ...)
۱۲	۱/۲۵	۳/۴۶	رونق بازارهای محلی محصولات کشاورزی
۱۳	۱/۰۴	۳/۴۵	تغییر در الگوی سنتی تربیتی کودکان
۱۴	۱/۲۵	۳/۴۴	توزیع عادلانه ثروت بین مناطق روستایی و شهری
۱۵	۱/۱۲	۳/۴۳	تعامل روستائیان با مردم خارج از روستا
۱۶	۱/۱۵	۳/۴۱	کاهش مهاجرت روستائیان به شهرها
۱۷	۱/۲۶	۳/۴۱	کاهش اراضی زیرکشت
۱۸	۱/۳۱	۳/۳۶	تخریب جنگل‌ها
۱۹	۱/۲۷	۳/۳۵	تقلید جوانان روستایی از گردشگران
۲۰	۱/۲۶	۳/۳۱	ساخت‌وسازه‌های بی‌رویه
۲۱	۱/۳۲	۳/۲۸	احساس نگرانی از وضعیت ظاهری، پوشاک و رفتار نادرست گردشگران
۲۲	۱/۱۶	۳/۲۷	توسعه امکانات رفاهی و تفریحی منطقه
۲۳	۱/۱۰	۳/۲۵	افزایش کیفیت زندگی جوامع روستایی
۲۴	۱/۳۱	۳/۲۲	تخریب باغات و اراضی زراعی
۲۵	۱/۲۵	۳/۱۸	افزایش تمایل جوانان روستایی برای ماندن در روستا
۲۶	۱/۱۷	۳/۱۲	اشتغال جوانان روستایی

اولویت	انحراف معیار	میانگین*	گویه‌ها
۲۷	۱/۳۳	۳/۱۱	تخریب مناظر و چشم‌اندازهای روستا
۲۸	۱/۲۵	۳/۱۰	افزایش درگیری و نزاع در مورد مالکیت زمین
۲۹	۱/۱۴	۳/۰۹	اشتغال زنان روستایی
۳۰	۱/۲۶	۳/۰۸	انحصار درآمدهای حاصل توسط نیروهای غیربومی و روستایی
۳۱	۱/۱۸	۳/۰۴	ایجاد شکاف بین جوامع روستایی بر اثر توزیع درآمد حاصل از آن
۳۲	۱/۲۶	۳/۰۳	سرمایه‌گذاری‌ها و توسعه زیرساخت‌ها در جوامع روستایی
۳۳	۱/۲۹	۳	افزایش استفاده از کالاهای تجملاتی شهری
۳۴	۱/۳۰	۲/۹۷	افزایش جرم و جنایت
۳۵	۱/۲۵	۲/۹۰	عدم احساس راحتی و آرامش به‌خاطر حضور گردشگران
۳۶	۱/۲۳	۲/۸۵	مشکلات ساکنین محلی در استفاده از امکانات و خدمات
-	۰/۵۲	۳/۳۵	ارزیابی کلی

* ۱=خیلی کم، ۲=کم، ۳=متوسط، ۴=زیاد، ۵=خیلی زیاد

تحلیل عاملی اثرات گردشگری روستایی

تحلیل عمومی نامی عمومی است برای برخی از روش‌های آماری چندمتغیره که هدف اصلی آن خلاصه کردن داده‌ها است. این روش به بررسی همبستگی درونی تعداد زیادی از متغیرها می‌پردازد و در نهایت آن‌ها را در قالب عامل‌های عمومی محدودی دسته‌بندی کرده و تبیین می‌کند. از این‌رو، در تحقیق حاضر از تحلیل عاملی اکتشافی با رویکرد تلخیص داده‌ها استفاده شده است. بدین منظور، متغیرهای مرتبط با اثرات گردشگری روستایی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند.

۱- بررسی آزمون KMO و بارتلت^۲: در این تحقیق مقدار KMO برابر با ۰/۷۹۶ به دست آمد و چون بالاتر از ۰/۷۵ است، نشان می‌دهد که وضعیت داده‌ها (همبستگی‌های موجود بین داده‌ها) برای تحلیل عاملی در حد خوب است. از طرفی، آماره بارتلت نیز در سطح ۹۹ درصد اطمینان معنی‌دار است ($\chi^2=۴۹۸۶/۷۹۹$ و $p=۰/۰۰۰$) که حاکی از این موضوع است که ماتریس همبستگی‌هایی که پایه تحلیل عاملی قرار می‌گیرند در جامعه برابر با صفر نیست.

۲- تعیین میزان اشتراک متغیرها با عوامل: میزان اشتراک نمایانگر نسبتی از واریانس هر یک از متغیرها است که با سایر متغیرها مشترک است. این میزان در مرحله بعد از

1- Kaiser-Meyer-Olkin
2- Bartlett Test

چرخش نمایانگر نسبتی از واریانس هر متغیر است که توسط عوامل استخراج شده تبیین می‌گردد. از این رو، در این تحقیق، مبنای معنی‌داری بار عاملی ۰/۵۰ تعیین شد.

۳- تعیین تعداد عوامل: یکی از ضوابط پرکاربرد در تعیین تعداد عامل‌ها، مقدار ویژه است که آن را معیار ریشه راکد^۱ نیز می‌گویند. از این رو، برای تعیین تعداد عوامل با توجه به ملاک کیسر^۲ (قراردادن مقدار ویژه یک برای تعیین تعداد عامل‌ها) نه عامل دارای مقدار ویژه بالاتر از یک استخراج شدند. در جدول (۳) تعداد عوامل استخراج شده همراه با مقدار ویژه هر یک از آن‌ها، درصد واریانس هر یک از عوامل و فراوانی تجمعی درصد واریانس عوامل بیان شده است.

جدول ۳. عوامل استخراج شده همراه با مقادیر ویژه، درصد واریانس و درصد واریانس تجمعی

شماره عامل	نام عامل	مقدار ویژه	درصد واریانس مقدار ویژه	درصد واریانس تجمعی
۱	اشتغال زنان و جوانان روستایی	۵/۲۵۰	۱۴/۵۸۴	۱۴/۵۸۴
۲	تخریب محیط زیست	۵/۲۰۶	۱۴/۴۶۱	۲۹/۰۴۵
۳	آلودگی‌های زیست-محیطی	۴/۴۸۲	۱۲/۴۶۵	۴۱/۵۱۰
۴	تخریب فرهنگی	۲/۷۸۸	۷/۷۴۳	۴۹/۲۵۳
۵	تجمل‌گرایی	۲/۱۶۱	۶/۰۰۴	۵۵/۲۵۷
۶	شکاف اقتصادی	۱/۹۴۳	۵/۳۹۸	۶۰/۶۵۵
۷	اشتغال در زمان‌های بیکاری و کم‌کاری	۱/۴۶۳	۴/۰۶۴	۶۴/۷۱۹
۸	افزایش درآمد	۱/۴۲۴	۳/۹۵۶	۶۸/۶۷۴
۹	توسعه زیرساخت‌ها	۱/۳۳۷	۳/۷۱۴	۷۲/۳۸۹

مشخصه ویژه که در واقع مجموع مجذورات بارهای عاملی هر عامل است، واریانس تبیین شده بوسیله آن عامل را تبیین می‌کند. این مقدار کل واریانس، ریشه مشخصه یا ارزش ویژه عامل است که هر چقدر ارزش ویژه عاملی زیاد باشد آن عامل واریانس بیشتری را تبیین می‌کند. بر مبنای این مقدار، در تحقیق حاضر نه عامل با مقدار ویژه بالاتر از یک استخراج شدند که به ترتیب گزارش حداکثر واریانس مرتب شده‌اند. پس از چرخش عاملی به روش وریماکس، این عامل‌ها با توجه به ماهیت اثرات گردشگری روستایی در شهرستان فومن نامگذاری شدند.

عامل اول به نام عامل "اشتغال زنان و جوانان روستایی" نامگذاری شد. این عامل با

1- Latent Root Criteria
2- Kaiser Criteria

توجه به مقدار ویژه آن (۵/۲۵۰) - که از سایر عوامل بیشتر است ۱۴/۵۸ درصد از کل واریانس متغیرها را تبیین می‌کند. عامل دوم به نام عامل "تخریب محیط زیست" نام گذاری شد. این عامل با توجه به مقدار ویژه (۵/۲۰۶)، مقدار ۱۴/۴۶ درصد از کل واریانس متغیرها را تبیین می‌کند. عامل سوم به نام عامل "آلودگی‌های زیست محیطی" نام گذاری شد. این عامل با توجه به مقدار ویژه (۴/۴۸)، مقدار ۱۲/۴۶ درصد از کل واریانس متغیرها را تبیین می‌کند. عامل چهارم به نام عامل "تخریب فرهنگی" شد. این عامل با توجه به مقدار ویژه (۲/۷۸)، مقدار ۷/۷۴ درصد از کل واریانس متغیرها را تبیین می‌کند. عامل پنجم به نام عامل "تجمل گرایی" نام گذاری شد. این عامل با توجه به مقدار ویژه (۲/۱۶)، مقدار ۶ درصد از کل واریانس متغیرها را تبیین می‌کند. عامل ششم به نام عامل "شکاف اقتصادی" نام گذاری شد. این عامل با توجه به مقدار ویژه (۱/۹۴)، مقدار ۵/۳۹ درصد از کل واریانس متغیرها را تبیین می‌کند. عامل هفتم به نام عامل "اشتغال در زمان‌های بیکاری و کم کاری" نام گذاری شد. این عامل با توجه به مقدار ویژه (۱/۴۶)، مقدار ۴/۰۶ درصد از کل واریانس متغیرها را تبیین می‌کند. عامل هشتم به نام عامل "افزایش درآمد" نام گذاری شد. این عامل با توجه به مقدار ویژه (۱/۴۲)، مقدار ۳/۹۵ درصد از کل واریانس متغیرها را تبیین می‌کند. عامل نهم به نام عامل "توسعه زیرساخت‌ها" نام گذاری شد. این عامل با توجه به مقدار ویژه (۱/۳۳)، مقدار ۳/۷۱ درصد از کل واریانس متغیرها را تبیین می‌کند.

جدول ۴. عامل‌ها و متغیرهای مربوط به اثرات گردشگری روستایی به همراه بار عاملی

بار عاملی	متغیر	نام عامل
۰/۷۱۱	کاهش مهاجرت روستاییان به شهرها	
۰/۷۲۵	اشتغال زنان روستایی	اشتغال زنان و جوانان روستایی
۰/۵۱۱	اشتغال جوانان روستایی	
۰/۷۶۸	افزایش تمایل جوانان روستایی برای ماندن در روستا	
۰/۵۳۹	رونق بازارهای محلی صنایع دستی	
۰/۸۲۱	تخریب مناظر و چشم‌اندازهای روستا	
۰/۸۲۵	تخریب باغات و اراضی زراعی	
۰/۵۷۴	تخریب جنگل	تخریب محیط زیست
۰/۶۴۳	کاهش اراضی زیرکشت گردیده‌است.	
۰/۷۰۷	افزایش درگیری و نزاع در مورد مالکیت زمین	

نام عامل	متغیر	بار عاملی
	آلودگی‌های صوتی (سروصدای زیاد)	۰/۸۱۲
آلودگی‌های زیست - محیطی	افزایش زباله و انباشت آشغال در محیط زیست روستایی	۰/۸۰۱
	مشکلات ترافیکی (حمل و نقل)	۰/۷۴۳
	آلودگی منابع آب و خاک	۰/۶۰۹
تخریب فرهنگی	تقلید جوانان روستایی از گردشگران	۰/۷۸۶
	تغییر در الگوی سنتی تربیتی کودکان	۰/۷۳۹
تجمل‌گرایی	مهاجرپذیری منطقه با توسعه گردشگری	۰/۵۱۷
	افزایش کالاهای تجملاتی شهری	۰/۷۸۰
شکاف اقتصادی	انحصار درآمدهای حاصل توسط نیروهای غیربومی و روستایی	۰/۷۸۷
	ایجاد شکاف بین جوامع روستایی بر اثر توزیع درآمد حاصل از آن	۰/۶۷۳
اشتغال در زمان‌های بیکاری و کم‌کاری	اشتغال فصلی و پاره‌وقت روستائیان کشاورز و دامدار در زمان بیکاری و کم‌کاری	۰/۷۴۵
افزایش درآمد	افزایش درآمدهای دستگاه‌های دولتی از قبیل دهیاری‌ها، بخشداری‌ها، شهرداری‌ها و ...	۰/۷۹۹
	افزایش درآمد مردم روستایی	۰/۷۰۹
توسعه زیرساخت‌ها	سرمایه‌گذاری‌ها و توسعه زیرساخت‌ها در جوامع روستایی	۰/۷۹۴

بحث و نتیجه‌گیری

گردشگری روستایی فعالیتی بسیار پیچیده است که با بخش‌های دیگر جامعه و اقتصاد وجوه مشترکی دارد، لذا دارای نتایج و آثار مختلفی می‌باشد که می‌باید در فرایند برنامه‌ریزی تمامی جوانب آن مورد توجه قرار بگیرد تا از آثار منفی آن جلوگیری و آثار مثبت آن نیز تقویت گردند. بنابراین این تحقیق با این نگاه و با هدف کلی ارزیابی آثار گردشگری روستایی در شهرستان فومن (با توجه به اهمیت این شهر در صنعت گردشگری) از دید اهالی روستایی آن به مرحله طراحی و اجرا درآمد. نتایج این تحقیق نشان می‌دهند که پاسخگویان، اثرات گردشگری روستایی در شهرستان فومن (خواه مثبت و خواه منفی) را در سطح "متوسط تا زیاد" ارزیابی کردند. همچنین، این نتایج نشان دادند که "انباشت زباله و آشغال در محیط‌زیست روستایی" و "افزایش درآمدهای دستگاه‌های دولتی از قبیل دهیاری‌ها، بخشداری‌ها، شهرداری‌ها و..." مهمترین اثرات منفی و مثبت گردشگری روستایی در این شهرستان بودند.

نتایج تحلیل عاملی نشان داد که اثرات گردشگری روستایی در شهرستان فومن در نه عامل "اشتغال زنان و جوانان روستایی به واسطه تولید محصولات محلی و صنایع دستی و فروش آنان به گردشگران در بازارهای محلی (موافق یافته‌های مصدق، ۱۳۸۹؛ میرزایی، ۱۳۸۸ و شمس‌الدینی، ۱۳۸۹)، تخریب محیط‌زیست به واسطه تخریب مناظر طبیعی (خواه باغ و خواه زمین زیرکشت نزدیک به محل تردد گردشگران) برای ساخت مغازه و یا محلی برای اسکان گردشگران و در مجموع محلی برای ارائه خدمات به گردشگران (مخالف یافته‌های شمس‌الدینی، ۱۳۸۹ و موافق یافته‌های علیقلی‌زاده فیروزجایی و همکاران، ۱۳۸۹)، آلودگی‌های زیست‌محیطی به واسطه مشکلات ترافیکی و نقلی گردشگران و افرادی که به گردشگران خدمات ارائه می‌دهند، تجمع زباله و مواد دور ریختنی گردشگران در طبیعت که منجر به آلودگی آب‌و‌خاک می‌گردد (موافق یافته‌های Cui & Ryan, 2011)، تخریب فرهنگی به واسطه تردد زیاد شهرنشینان متمول با هر آداب و رسوم و الگوپذیری جوانان روستایی از آنان، تجمل‌گرایی به واسطه افزایش درآمد روستائیان و الگوپذیری آنان از گردشگران شهری، شکاف اقتصادی به واسطه حضور افراد غیربومی سرمایه‌گذار در کنار افراد بومی که منجر به توزیع نابرابر درآمد در میان این دو گروه و حتی خود روستائیان بومی می‌گردد (مخالف یافته‌های مصدق، ۱۳۸۹ و Cui & Ryan, 2011)، اشتغال در زمان‌های بیکاری و کم‌کاری به واسطه فعالیت در بازارهای محصولات محلی و صنایع دستی (موافق یافته‌های میرزایی، ۱۳۸۸ و Mason & Cheyne, 2000)، افزایش درآمد به واسطه عوارض پرداختی به نهادهای دولتی و یا سرمایه‌گذاری نهادهای دولتی در فعالیتهای گردشگری و هم افزایش درآمد مردم محلی به واسطه خدمات‌رسانی به گردشگران (موافق یافته‌های علیقلی‌زاده فیروزجایی و همکاران، ۱۳۸۹ Ryan & Montgomery, 1994; Haralambopolous & Pizam, 1996) و توسعه زیرساخت‌ها به واسطه حضور گردشگران و توجه دولتمردان و سرمایه‌گذاران به این مهم (موافق یافته‌های مصدق، ۱۳۸۹ و Egbali et al., 2011) خلاصه شدند. این عوامل توانستند ۷۲ درصد از واریانس اثرات گردشگری روستایی در شهرستان فومن را تبیین کنند. همچنین این نتایج نشان دادند که اشتغال زنان روستایی، تخریب باغات و اراضی زراعی، آلودگی‌های صوتی (سروصدای زیاد)، تقلید جوانان روستایی از

گردشگران، افزایش کالاهای تجملاتی شهری، انحصار درآمدهای حاصل توسط نیروهای غیربومی و روستایی، اشتغال فصلی و پاره‌وقت روستائیان کشاورز و دامدار در زمان‌های بیکاری و کم‌کاری، افزایش درآمدهای دستگاه‌های دولتی از قبیل دهیاری‌ها، بخشداری‌ها، شهرداری‌ها و... و سرمایه‌گذاری و توسعه زیرساخت‌ها در جوامع روستایی^۱، به ترتیب، مهم‌ترین متغیرها در هر یک از عوامل مذکور بودند. در یک نتیجه‌گیری کلی می‌توان اظهار داشت که گردشگری روستایی می‌تواند راهبردی برای توسعه همه‌جانبه دولت از نظر اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی باشد. از نظر اقتصادی، گردشگری روستایی می‌تواند اثرات اقتصادی مهمی را برای نواحی روستایی دربرداشته باشد. گردشگران روستایی برای اقامت، خرید کالاهای محلی و خدمات، پول پرداخت می‌کنند. این پول‌ها در فعالیتهای محلی جریان می‌یابد و موجب تحریک مناطق روستایی در برآورده کردن هر چه بهتر و بیشتر نیازهای بازدیدکنندگان می‌شود و اثرات مهم اقتصادی آن به کندشدن روند تخلیه سکونت‌گاه‌های روستایی، کاهش مهاجرت به شهرها، منتهی می‌شود. در ابعاد اجتماعی نیز ورود گردشگران به مناطق روستایی باعث ارتباطات مردم بومی با این افراد و تأثیرات قابل ملاحظه در تغییر فرهنگ مردم بومی^۱، افزایش مصرف کالاهای لوکس شهری به‌واسطه افزایش درآمد و ارتباط مستمر با شهرنشینان و الگوپذیری از آنان می‌شود. همچنین، گردشگری روستایی به‌عنوان یک ابزار برای تولید اشتغال تمام‌وقت یا پاره‌وقت زنان و جوانان روستایی و توسعه اقتصادی در سطح منطقه می‌تواند امیدهایی را برای کاهش فقر به‌واسطه افزایش درآمدهای مردم و نهادهای محلی فراهم آورد. از لحاظ زیست‌محیطی، با توجه به ارتباط مستقیم گردشگران روستایی با محیط طبیعی، گردشگری منجر به تخریب مناظر طبیعی، باغات، اراضی زراعی و جنگل شده‌است. البته باید به آلودگی‌های صوتی و افزایش زباله گردشگران در محیط طبیعی نیز اشاره داشت.

در نهایت می‌توان اظهار داشت که با ادامه روند کنونی (تخریب و آلودگی محیط‌زیست، ایجاد شکاف اقتصادی، تخریب فرهنگی، تجمل‌گرایی، افزایش اشتغال و

۱- در بررسی فرهنگ یک جامعه خاص باید توجه داشت که هیچ فرهنگی به صورت خودبخودی به وجود نمی‌آید بلکه هر فرهنگی در روندی تاریخی و در خلال ارتباطات با سایر فرهنگ‌ها ترکیبی عقلانی از عناصر فرهنگی را به خود می‌گیرد و در بحث گردشگری، فرهنگ‌ها همواره به ارزیابی و گزینش فرهنگ‌های دیگر می‌پردازند.

درآمد) احتمال افزایش فعالیت‌های اقتصادی نسبت به ظرفیت معمولی محیط‌زیست منطقه وجود دارد و اگر چنین اتفاقی روی دهد، قطعاً صنعت گردشگری در منطقه با رکود مواجه شده که طبیعتاً سودآوری اقتصادی آن نیز متوقف می‌گردد. این وضعیت لزوم توجه بیشتر به برنامه‌های گردشگری در این منطقه و حتی بالاتر از آن لزوم بازنگری آن را برای حفظ محیط‌زیست منطقه و کاهش و در نهایت رفع اثرات منفی آن در منطقه را دوچندان می‌کند. این امر می‌تواند به واسطه اطلاع‌رسانی، آگاه‌سازی و فرهنگ‌سازی اهالی روستایی و گردشگران از طریق رسانه‌های ارتباط جمعی (شبکه‌های صدا و سیمای استانی، توزیع بروشور و خبرنامه‌ها در ورودی شهر و...)، بازنگری قوانین و بخشنامه‌های مرتبط با گردشگری روستایی در منطقه و حتی تصویب قوانین و بخشنامه‌های جدید (به‌عنوان مثال، سختگیری در اجرای قوانین مربوط به کاربری اراضی)، توزیع عادلانه درآمد و منافع حاصل از گردشگری در بین اهالی روستایی و... محقق گردد.

سیاسگزاری

بدین‌وسیله از اهالی روستایی و مهمان‌نواز شهرستان فومن به سبب همکاری در اجرای تحقیق، کمال تشکر و قدردانی را داریم.

منابع

- رکن‌الدین افتخاری، ع. و قادری، الف. (۱۳۸۱). نقش گردشگری روستایی در توسعه روستایی (نقد و تحلیل چارچوب‌های نظریه‌ای). *مدرس*، دوره ۶، شماره ۲. صص: ۴۰-۲۳.
- شمس‌الدینی، ع. (۱۳۸۹). گردشگری روستایی: راهکاری سازنده برای توسعه روستایی (نمونه موردی: روستای فهلین). *مسکن و محیط روستا*، شماره ۱۳۱. صص: ۱۹۷-۹۵.
- علیقلی‌زاده فیروزجایی، ن.، قدمی، م. و رمضان‌زاده لسبویی، م. (۱۳۸۹). نگرش و گرایش جامعه میزبان به توسعه گردشگری در نواحی روستایی، نمونه مورد مطالعه: دهستان گلیجان، شهرستان تنکابن. *پژوهش‌های جغرافیای انسانی*، شماره ۷۱. صص: ۴۸-۳۵.
- میرزایی، ر. (۱۳۸۸). تأثیر توسعه گردشگری روستایی بر اشتغال در منطقه اورامانات کرمانشاه. *فصلنامه روستا و توسعه*، سال ۱۲، شماره ۴. صص: ۷۶-۴۹.
- میرکتولی، ج. و مصدق، ر. (۱۳۸۹). بررسی وضعیت گردشگری روستایی و نقش آن در رونق صنایع دستی (مورد دهستان استرآباد جنوبی، شهرستان گرگان). *مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای*، سال دوم، شماره هفتم. صص: ۱۵۴-۱۳۷.
- Ajzen, I. & Fishbein, M. (1980). *Understanding attitudes and predicting social behavior*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Andriotis, K. (2005). Community groups' perceptions of and preferences for tourism development: Evidence from Crete. *Journal of Hospitality and Tourism Research*, 29 (1): 67-90.
- Byrd, T. E., Bosley, E. H. & Dronberger, G. M. (2009). Comparisons of stakeholder perceptions of tourism impacts in rural eastern North Carolina. *Tourism Management*, 30: 693-703.
- Cui, X. & Ryan, C. (2011). Perceptions of place, modernity and the impacts of tourism-Differences among rural and urban residents of Ankang, China: A likelihood ratio analysis. *Tourism Management*, 32: 604-615.
- De Oliveira, J. A. P. (2003). Governmental responses to tourism development: Three Brazilian case studies. *Tourism Management*, 24: 97-110.
- Dyer, P., Gursoy, D., Sharma, B. & Carter, J. (2007). Structural modeling of resident perceptions of tourism and associated development on the Sunshine Coast, Australia. *Tourism Management*, 28: 409-422.
- Egbali, N., BakhshandeaNosrat, A. & Ali pour, S. K. (2011). Effects of positive and negative rural tourism (Case study: Rural Semnan Province). *Journal of Geography and Regional Planning*, 4 (2): 63-76.
- Fleischer, A. & Felsenstein, D. (2000). Support for rural tourism: Does it make a difference. *Annals of Tourism Research*, 27 (4): 1007-1024.
- Fossati, A. & Panella, G. (2000). Tourism and sustainable development: A

theoretical framework. In, A. Fossati, & G. Panella (Eds.). *Tourism and sustainable economic development*, PP: 3-36. Boston: Kluwer Academic Publishers.

Gursoy, D., Jurowski, C. & Uysal, M. (2002). Resident attitudes: A structural modeling approach. *Annals of Tourism Research*, 29 (1): 79-105.

Haralambopolous, N. & Pizam, A. (1996). Perceived impacts of tourism: The case of Samos. *Annals of Tourism Research*, 23: 503-526.

Koa, D. & Stewart, P. W. (2002). A structural equation model of residents' attitudes fortourism development. *Tourism Management*, 23: 521-530.

Kunasekaran, P., Ramachandran, S., Yacob, R. M. & Shuib, A. (2011). Development of farmers' perception scale on agro tourism in CameronHighlands, Malaysia. *World Applied Sciences Journal*, 12: 10-18.

Lee, C. C. & Chang, C. P. (2008). Tourism development and economic growth: A closer look at panels. *Tourism Management*, 29 (1): 180-192.

Lepp, A. (2007). Residents' attitudes towards tourism in Bigodi village, Uganda. *Tourism Management*, 28: 876-885.

Mason, P. & Cheyne, J. (2000). Residents' attitudes to proposed tourism development. *Annals of Tourism Research*, 27 (2): 391-411.

McGehee, N. G. & Andereck, K. L. (2004). Factors predicting rural residents' support of tourism. *Journal of Travel Research*, 43: 131-140.

Petric, L. (2003). *Constraints and possibilities of rural tourism development with special stress on the case of Croatia*. Finland: University of Jyvaskyla.

Reeder, R. J. & Brown, D. M. (2005). *Recreation, tourism, and rural wellbeing*. United States Department of Agriculture Economic Research Report, Number 7. Available at: <http://www.ers.usda.gov/publications/err7/>.

Reichel, A., Lowengart, O. & Milman, A. (2000). Rural tourism in Israel: service quality and orientation. *Tourism Management*, 21: 451-459.

Ryan, C. & Montgomery, D. (1994). The attitudes of Bakewell residents to tourism and issues in community responsive tourism. *Tourism Management*, 15: 358-369.

Viljoen, J. & Tlabela, K. (2007). *Rural tourism development in South Africa: Trends and challenges*. South Africa: HSRC Press.

Williams, F. & Copus, A. (2005). Business development, rural tourism and the implications of milieu. In, D. Hall, I. Kirkpatrick, & M. Mitchell (Eds.), *Rural tourism and sustainable business*, PP: 305-322. Clevedon, UK: Channel View Publications.